

DOI: 10.31499/2307-4833.2.2018.153300

ORCID 0000-0002-9104-8442

УДК 37(477)(092)

Тетяна Кочубей

ІОАНИКІЙ ГАЛЯТОВСЬКИЙ - АВТОР ПЕРШОГО ПІДРУЧНИКА З ГОМІЛЕТИКИ В УКРАЇНІ

В історії педагогічної думки України другої половини XVII століття Іоаникій Галятівський відомий як автор першого підручника з гомілетики «Наука, або способ зложеня казаня», за яким навчалися не тільки в Україні, але й Білорусі та Росії. Він є додатком до його відомої збірки «Ключ розуміння» (1659 р.) в якій викладені теоретичні засади проповіді. Мета підручника полягала в тому, щоб священники за зразком на неділі та свята могли складати і повідати казання. Запропоновані І. Галятівським зразки проповідей не охоплювали всіх видів проповідницької практики, тому у 1660 р. він видає доповнення до «Ключа» – «Казання, що додаються до книги «Ключ розуміння», яке містить трактат «Наука коротка, албо способ зложеня казаня». Цей трактат був доповненням до першої «Науки», в якому даються методичні поради щодо складання таких проповідей. Нові вимоги до проповіді висувалася Іоаникієм Галятівським не випадково. Адже метою проповіді було утвердження у вірі

та моральне виховання прихожан. Ще перше видання збірника зацікавило духовенство Росії. Свідченням цього є й той факт, що під час поїздки у жовтні 1670 року до Москви (є згадка у «Скарбниці потребній», 17 зв.) І. Галятівський виголосив дві промови російською мовою, одну коли підносив книгу «Месія правдивий» цареві і царевичам, другу – 9 жовтня в церкві у присутності царя. По суті це були уривки казань із «Ключа». За свідченням В. Ейнгорна, ці промови викликали великий інтерес і схвалення в Москві, і було наказано піднесений зошит з текстами промов розкішно оправити і розповсюдити по Москві. Так кращі українські традиції проповідництва були перенесені в Росію. Цьому сприяли спочатку Є. Славинецький, потім І. Галятівський, далі традицію продовжили Д. Ростовський, С. Яворський, Ф. Прокопович.

Подано фотокопії сторінок «Науки, або способу зложеня казаня» та текст адаптований до читання.

ІОАНИКІЙ ГАЛЯТОВСЬКИЙ
НАУКА, АЛЬБО
СПОСОБ ЗЛОЖЕННЯ КАЗАННЯ
(текст адаптований до читання)

Кто хочет казанне учинити, найперше має положити з Письма Святого тему, которая ест фундаментом всього казання, бо ведлуг теми мусить ся повідати все казання, в котором знайдуться три часті.

Першая часть – ексордіум, початок. В котором казнодія приступ чинить до самої річі, которую має повідати, і ознаймує людем пропозицію свою, постановленне умислу свого, що постановив і умислив на казанню мовити і показати, о чім хочет казанне міти, і просить Бога альбо Пречистую Діву о помоч і людей о слуханне.

Другая часть – наррація, повість, бо в той часті повідає юж казнодія тоє людем, що обіцяв повідати, юж показує тую реч, которую обіцяв показати. Тая часть ест найбільшая, бо в ней все казанне замикається, і до неї інші часті стягаються.

Третя часть ест конклюдія, кінець казання. В той часті казнодія припоминає тую реч, которую повідав у наррації, і напоминає людей, жеби оні в такой ся речі кохали, если будет тая реч добрая; если зась злая, напоминає людей, жеби ся такой речі хронили.

Ті три часті у всіх казаннях моїх обачиш, бо в каждом казанню моім ексордіум, і наррація, і конклюдія починається од краю і од большої різаної літери. Для того так умисльне учинив-ем, жеби-сь, тоє зрозумівши, могл сам латвій і прудшей казанне учинити і повідати.

Ті всі часті мають ся згажати з темою, бо, як з малого жродла виходить великая ріка, еднак вода в ріці згожається з тоєю водою, которая ест в жродлі, так з малої теми великое походить казанне. Зачім часті, которії ся в казанню знайдувають, повинні ся з темою згажати, жеби, що ся в темі знайдує, тоє в ексордіум, і в наррації, і в конклюдії ся знайдувало. А найбарзій має того постерігати казнодія, жеби з пропозицією його наррація згажалася, жеби, що обіцяв в пропозиції мовити, тоє в наррації мовив, і од речі не одступував. Бо гди би обіцяв будовничий якому кролеві, цареві, монарсі виставити коштовний палац, а по тім би виставив браму альбо інший будинок, розгнівав би ся той монарха на будовничого і мів би його за простака. Так і казнодія, гди що обіцяє людем показати, а по тім того не покажет, не мило тоє людем будет, і жадної мудрості йому не припишуть.

Способ зложення казання, которий тут написав-ем, обачиш у всіх моїх казаннях. Бо каждое казання моє ведлуг теми написано. Що в темі, тоє в ексордіумі, і в наррації, і в конклюдії знайдується

ся. І в каждом казанню моєм наррація з пропозицією згожається. Що в пропозиції обіцяв-ем мовити і показати, тоє в наррації мовив-ем і показав-ем. Наприклад, в казанню на Рождество Христово – тема: «Бог явися в плоті»; ексордіум: в розмаїтих знаках показувався Бог, і прочая; наррація: подобенства і фігури з'єднання божого з натурою чоловічою, бо подобенства і фігури обіцяв-ем в пропозиції показати; конклюдія: гди апостол Павел в Лістрех, і прочая. І в другом казанню на Рождество Христово – тема: «Не от ангела убо когда приемає, но от сімені Авраамля приємлет»; ексордіум: дві натурі найзаціннійшії Бог учинив, і прочая; наррація: причини, для которих взяв Бог на себе натуру чоловічю, не ангельськую, і знову причини, для которих син божий взяв на себе натуру чоловічю, не іншая персона бозьякая, бо ті двоякії причини обіцяв-ем в пропозиції показати; конклюдія: «Православній християне, вистерігаймо ж ся пихи, поневаж за пиху ангела Бог струтив з неба до пекла, за пиху і чоловіка вигнав з раю», і проч.

Ексордіум найліпше будет, гди оноє з самої теми учиниш, яко я в обох казаннях своїх на Успеніє Пресвятої Богородиці з теми самої ексордіум учинив-ем. У першом казанню тема: «Пресвята цариця одесную тебе в ризи позлащенні одіянна прекрашенна». З тоєї теми ексордіум учинив-ем, у которім мовив-ем о цариці і о шаті. В другом казанню тема: «Знаменіє веліє явися на небесі: жена, облаченна в солнце, луна под ногами єї, і от двоюнадесяти звїзд вінец на главі єя». З тоєї теми ексордіум учинив-ем, в котором мовив-ем о невісті, о солнці, о місяці і о звїздах, з которих корона учинена. Знайдеш такое ексордіум і в інших моїх казаннях з теми самої учиненос.

Если еднак схочеш, можеш ексордіум учинити з подобенства якого альбо з прикладу. Такое ексордіум, з прикладу, ест в казанню моєм вторім, на страсті Христові, которое починається: «Виділи едного часу ієрусалимляне на повітру войська», і проч., і проч. І в казанню первом на Богоявленіє з прикладу ексордіум учинено: «Гди збудував Моїсїй прибиток Богу на мешканне», і проч. І в інших моїх казаннях такое ексордіум з прикладу учиненосе обачиш.

А в тім, якоє можеш собі ексордіум учинити, учини, тільки гляди, жеби ся з темою згажало.

Конклюдію также можеш учинити з подобенства якого. Такая конклюдія ест в першом моєм казанню на стрітеніє господне, которая починається: «Подобний ест Бог зверцадлу», і проч. Можеш конклюдію учинити і з прикладу якого. Такая конклюдія ест в обох казаннях моїх на Успеніє Пресвятої Богородиці. В першом казанню конклюдія починається: «Юстиніян, цесар грецький, мів на шаті своїй виритіі міста», і проч. В другом казанню конклюдія починається: «Алек-

сандер, кроль македонський, мів на короні своїй написанні такї слова», і проч. І в інших моїх казаннях такую конклюдзію, з прикладу учиненнью, обачиш. А в тім, з чого хочеш, учини собі конклюдзію, тільки гляди, жеби она з темою згожала.

Ексордіум можеш часом написати, понижаючи себе, приписуючи собі недосконалость, слабость і неуміетность, гди хочеш що великое мовити альбо кого великого хвалити, наприклад, гди хочеш мовити о Богу, о Тройці пренайсвятїйшой, о Пречистой Діві. Такое ексордіум в двох казаннях моїх знайдуться, едно на Рождество Пресвятої Богородиці – написав пророк Давид: «Бездна бездну призивает в гласі хлябїй твоїх», і проч.; другое на Благовіщеніє Пресвятої Богородиці, – «гди посилав Бог Мойсея до фараона, кроля египетського», і проч.

Належить відати, же з єдної теми можуть розніі двоє альбо троє бити казання; знайдеш в моїм «Ключі» такую тему: «Іщіте прежде царствїя божїя і правди его, і сія вся приложатся вам». З тоєї теми я двоє казання розніі учинив-єм; едно на святого Николая, в котором наррація учить, же розними способами люде неба доступують, гвалтом поривають, купують, випрошують, знаходять; з тоєї ж теми другое казанне в неділю третью по сошествїі святого духа учинив-єм, где наррація учить, же царством небесним називається Христос, наука Христова, віра христїянська, церков святая, которого царства небесного маємо шукати; учинив-єм я двоє казання і на Обрізаніє Христова з єдної теми: в первом казанню наррація показує імена, которими ся Христос називает, в казанню втором наррація показує імена, которими ся збавленне наше називает.

Єст и другїй способ зложення казання. Треба розділити тему на часті в нарраціі, і кождую часть теми особно повідати. Такое у мене казанне знайдуться на Воскресеніє Христова, в котором тема: «Солнце возсіяет в ноці, і луна триці на день, і каплет кров от древа, і камінь дасть глас свой». Тую всю тему я розділив-єм на часті в нарраціі і кождую часть особно повідав-єм. Ексордіум зась і конклюдзія звичайним ідуть трибом, як і в інших казаннях; ексордіум починається: «Чворакий єст сенс в Письмі Святом», і проч.; конклюдзія починається: «Православнїі христїане, відаєте, же сонце в ноці засвітило», і проч. Єст у мене і другое такое казанне на Покров Пресвятої Богородиці, в котором тема: «Ізважи мї огня тягость, ілі зміри диханіє вітра, ілі возврати вспят день, іже мимо іде». Тую тему я в нарраціі розділив-єм, і кождую часть особно повідав-єм. Ексордіум зась і конклюдзія так же ідуть, як в інших казаннях. Ексордіум починається: «Слушне ангел Гавріїл назвал Пречистую Діву благословенною», і проч.; конклюдзія починається:

«У Даріуша, кроля перського, три покойовїі учинили квестію», і проч. Знайдеш у мене такое казанне на святого Николая і на святых верховних апостол Петра і Павла, где; тему в нарраціі на часті розділив-єм.

Єсли в неділю схочеш казанне повідати, обіцуй в пропозиціі що доброе хвалити, наприклад, покору, пост, ялмужну, страннолюбїє, терпеніє, молчаніє, молитву, послушенство, чистость дівическую, живот законничий, кротость, справедливость альбо іншую цноту; по тім тоє повідай в нарраціі; в конклюдзіі наминай люде, жеби ся оні в такой цноті кохали. Єсли теж схочеш, обіцуй в пропозиціі що злоє ганити, наприклад, пиху, гнів, задрость, лакомство, п'янство, вшетеченство альбо інший грїх; по тім в нарраціі тоє будеш повідати; в конклюдзіі наминай люде, жеби ся того грїху хронили; ексордіум, яке схочеш, можеш до своего казання приложити, любо що хвалиш, любо ганиш.

Наприклад, в неділю двадцять вторую, по сошествїі святого духа, положи тема з євангелїі, на службі божой читаного, такое: «Не десять лі очистишася, да девять где? Како не обрїтошася возвращеся дати славу Богу? Токмо іноплеменник сей?». Ведлуг тої теми обіцуй в пропозиціі хвалити вдячность, ганити невдячность; по тім в нарраціі повідай тоє, щось обіцяв; в ексордіум можеш проказу троякую припомніти, которая бивала на людех, і на шатах, і на домах, поневаж євангеліє недільное десяти мужей проказених споминаєт; в конклюдзіі наминай люде, жеби вдячними били, а невдячності ся хронили.

Єсли зась в свято схочеш казанне повідати, на том казанню хвали того святого, которого в той день празнують, наприклад, Пречистую Діву Богородицю, альбо апостола, альбо пророка, альбо мученика, альбо мученицу, альбо святителя, альбо пустельника, альбо іншого святого. Припоминай його цноти і добріі учинки, которїі он мів, живучи на світі, як служив Богу і церкві святой, що за Христа терпів, якіі чинив чуда, і тепер якіі чинить людем, утікаючим ся до його добродїйства.

А яко в неділю, так і в свято можеш на казанню пожитки якої речі вилїчати, можеш причини повідати, для которих що ся діяло альбо дієт, можеш повідати імена, которими ся якая реч називает, можеш показати способи, которими можемо чого доброго доступити, а злого ся ухоронити.

Можеш повабити люде до слухання, гди любо в неділю, любо в свято будеш їм на казанню обіцяти якую новую реч показати, которой оні не видали і не чували, гди їм обіцятимеш показати на казанню якую дивную і неподобную реч. Читай першое моє казанне на Покров Пресвятої Богородиці. Там я в пропозиціі дивную і

неподобную реч обіцяв-єм показати, же Пречистая Діва зважила огонь, змірила вітер і завернула назад день прешлий; по тім тоє в наррації показав-єм.

Можеш повабити людей до слухання, глумачачи яке ім'я; і можеш ціле казанне часом з імені учинити, наприклад, в неділю, гди будеш повідати, од чого Бог називається, од богатства, же богатий єст в милосердіє, ведлуг апостола Павла: «Бог же богат сий в милості»; єще і од того Бог називається, же богатий єст в мудрость, ведлуг того ж апостола Павла: «О глубина богатства премудрості і разума божія». Неділя мовиться од неділанія, бо в той день не ділати нічого, хіба тільки Богу молитися належить.

Так же і в свято можеш з імені казанне учинити, наприклад, на святого Владимира можеш мовити, же Владимир мовиться од того, іж владнув миром, світом; Христофор, христоносець, називається од того, же Христа носив в серціу своєм, мислячи о нем уставичне, і могл мовити: «Живет во мні Христос»; на святого Василия можеш мовити, же Василій значиться кроль, і слушне, бо он кролевав над тілом своїм, над пожадливіостями тілесними, і тепер в небі кролюєт. На святого Николая можеш мовити, же Николай значиться звіязство, і слушне, бо он одержав звіязство над трьома неприятелями душними, над світом, тілом, дияволом, з которими воював, і тепер, по том звіязстві, в небі тріумфуєт.

Гди в неділю схочеш казанне повідати, озьми тема з євангелії, которое читано било на службі божой, і ведлуг тоєї теми учини казанне.

Если зась в свято схочеш казанне повідати, можеш люб з книг Мойсейових, люб з псалмов Давидових, люб з приповістей Соломонових, люб з пророка, альбо апостола якого, люб з Євангелія, люб з Апокаліпси, люб, где хоч в Біблії можеш взяти тема і ведлуг теми казанне учинити, і на том казанню святого якого хвалити.

Гди притрафиться свято яке в неділю, наприклад, святого великомученика Георгія альбо святого архієрея Николая альбо святого Іоанна Крестителя альбо іншое свято, пам'ятай тоє, жебись і святого того на казанню своєм хвалив, і з недільного Євангелія що-кольвек повідав.

Если в котором часі притрафиться великая і пильная потреба повідати казанне, а не можеш знайти теми в Письмі Святом, в Біблії, на той час можеш взяти тему з святого отця якого, учителя церковного, альбо з тропаря, альбо з кондака, альбо з стихири, альбо з сідальні, альбо з антифона, альбо з догмата, альбо з іншого гімну церковного, і ведлуг тоєї теми казанне повідати. Наприклад, на Різдество Христово можеш положити тема: «Удивися убо о сем небо, і землі ужасошася конца, яко Бог явися чоловіком плотію». На честного креста можеш положити тема: «О

треблаженное древо, на нем же распятыся Христос, царь і господь».

Может часом казанне бити і без теми. Обачиш такое казанне у святого Василия Великого, на чтирдесять мучеников і святого Іоанна Златоустого, на похвалу святых верховних апостол Петра і Павла. Але того стилию казнодії теперешнего віку рідко заживають.

Можеш повідати казанне, любо в неділю, любо в свято, толкуючи Євангеліє, которое читано било на службі божой. Обачиш такое казанне у святого Єфрема, на Преображеніє Христово, бо там он Євангеліє през все казанне толкуєт. Обачиш такії казання і у святого Каліста, патріархи константинопольського, которий през цілий рок, толкуючи євангелія недільніі і на свята нікторії, повідает казання. Але і того стилию казнодії теперешнего часу мало заживають.

Любо в неділю, любо в свято, люб на іншой оказії, можеш конклюдзію в казанню своєм учинити, обернувшись і мовячи до Христа, альбо до Пречистої Діви, альбо до іншого святого, і просячи їх о що. Наприклад, гди ся притрафить на святого архістратига Михаїла повідати казанне, можеш в конклюдзіі до святого Михаїла обернутися і мовити: «Святий Михаїле, заступив-єсь негдись з мечем на дорозі Валаамові, которий іхав люд божий проклинати, і оборонив-єсь од проклятства ізраїльтянов. І тепер, святий Михаїле, на нас многії Валаамове, неприятелі душевніі і телесніі, наступують і хотять нас загубити. Добудь же з похев меча свойого, святий Михаїле, і заступи на дорозі неприятелем нашим, і борони нас од наїздов неприятельських, ізсуні оружіє і заври сопровитв гонящих нас, борони од неприятелей мечем своїм благочестивого царя нашого ім'я рік, і благочестивого гетьмана ім'я рік, і все православное воїнство, борони од неприятеля мечем своїм святійшого патріарху ім'я рік, преосвященнаго митрополита ім'я рік, боголюбиваго єпископа ім'я рік, борони од неприятелей мечем своїм всю церков православную, которую Христос купив собі кровію своєю пренайдорожшою. Припоминай тут, кого хочеш.

Старайся, жеби всі люде зрозуміли тоє, що ти мовиш на казанню. Бо святий Іоанн Златоустий мудрий бив казнодія, єднак його ганила невіста за казанне трудное, же ся з нього нічого не научила і не однесла пожитку душевного; і од того часу, будучи перестережений, святий Іоанн Златоустий завше ся по тім старав ясне, виразне і просто до зрозуміння людського казанне повідати. Бо многії суть казнодії мудрії, самі добре що уміють, а не можуть альбо не хотять іншим людем того ясне виразити і протовкувати, овшем лятвую реч мовою своєю затрудняють, затлумляють і завіклявають; такії в церкві святой не мають похвали. Іншіі зась казнодії трудную і непо-

нятнуоу реч ясно виражаючи і товкуючи лятвою чинянь; і таким казнодійом церков святая мудрость приписуєт і похвалу чинить, ведлуг Ісуса Сіраха: «Премудрость їх ісповідят люде, і похвалу їх ісповість церкви». Если будеш слово божє проповідати, а ніхто його не зрозумієт, себе самого будеш проповідати і виславляти, не слово божіє. Псалмиста зась мовить: «Не нам, господи, не нам, но імені твоєму дажд славу». І апостол Павел мовить: «Не себе бо проповідаєм, но Христа Ісуса господа».

Постерігай і того пильне, жеби наука в твоєм казанню згажалася з наукою Христовою, апостольською, святих отець і всеї церкви православної. Бо если ти на казанню не такої віри будеш учити, якую церков захуєт, і если інших учинков будеш научати, не тих, котрії церков кажет захувати, місто нагороди вічної одержиш од Бога каранне вічне, бо злою наукою своєю не збудуєш людей, котрії тебе слухають, але зопсуєш і душі їх погубиш, ведлуг приповісті Христової: «Іда может сліпец сліпца водити, не оба лі в яму впадєтася?».

До того, що мовиш на казанню, доводи того Письмом Святим з Біблії, альбо свідоцтвом святого отця якого, учителя церковного, альбо прикладом, альбо подобенством, альбо яким-кольвек доводом потверди і подопри свою мову, то вдячнійшая твоя мова будет людем, котрії тебе слухають, і віритимуть тому, що мовиш. А гди будеш мовити що на казанню, а того чим не доведєш, скажуть люде, же то неправда і твої вимисли. Для того апостол Павел, гди корінфян учив, же мертві всі мусять встати в день остатній, доводив їм того і показував подобенством зерна, которое, гди в землі посіють, оно знову виростає: «Безумне ти єже сієши оживєт лі аще не умрєт?».

Належить відати і тоє, же казнодії, скончивши казанне на катедрі альбо на амбоні, звикли часом на пришлюю неділю альбо на прошлєє свято на казанне людей запрошати і звикли людем ознаймовати пропозиції свої мудрії і дивнії, часом веселії, часом смутнії, котрими людей барзо охочими до слухання чинянь. Наприклад, если бись на квітнуоу неділю казанне мів, а хотів єще міти на страсті Христові, скончивши своє казання в квітнуоу неділю, мов: «Православнії християне, прошу і напоминаю вас, жеби-сьєте били набожнії, до церкви ходили, Богу ся молили, бо сього тидня будет страшний суд». Тое мовивши, пойди з катебри. А гди прийдуть страсті Христові, на той час на казанню положи тема такое: «Пілат же слишав се слово ізведе вон Ісуса і сіде на судищі». З тоєї теми учини казанне такое: «Православнії християне, мовив-єм в неділю квітнуоу, же на сем тидню будет страшний суд. Отож, тепер страшний суд ся одправуєт, бо Пілат Пон-

тійський і жидове Христа, збавителя нашого, судят і на смерть крестнуоу декретують. Страшний суд будет в день остатній, гди Христос, Бог наш, всіх людей будет судити. Але і тепер страшний суд єст, бо слуга пана, створенне створителя, чоловік Бога судить і кажет його на смерть крестнуоу провадити, мовячи: «Распни, распни єго», і проч. По тім, в наррації, повідай, як той страшний суд одправуєтася, же фальшивії свідки на Христа інстигують, мовячи: «Сей рече: «Могу церков разорити і треми деньми воздвигнути ю». Мов, же невинне Христа судят, бо мовив Пілат: «Аз ни єдиноя вини обрїтаю в человіці сем». Тут приводи приклади. Невинне інстиговала жона Путифарова на Іосифа і запровадила його в темницю. Так невинне інстиговала синагога жидовська на Христа і до гробу темного його впровадила. Невинне інстиговали вавілончикове на пророка Даниїла і вкинули його в ров межі льви. І на Христа жида невинне інстиговали і до гробу його, як в ров, запровадили і скрутним тиранством, як львом, дали його в руки, і прочая. Зачім мусите, православнії християне, признати, же тепер страшний суд одправуєтася, поневаж несправедливе і невинне Христа, Бога своего, чоловік судить і на смерть провадити кажет.

Маєш і другий приклад. Если би-сь мів казанне в неділю чотирінадєсятую по шєстєвії святого духа, а хотів би-сь міти і в пришлюю неділю в п'ятуюнадєсят, скончивши своє, казанне, мов: «Православнії християне, запрошаю ласк ваших на пришлюю неділю до церкви. Буду вам шати роздавати, жеби-сьєте охотними били до набоженства і до слухання слова божого». Тое мовивши, пойди з катебри. А гди прийде неділя 15-та, на той час на казанню положи тема такое: «Друже, како вніде сімо не імий одіянія брачна?»

З тоєї теми такое учини казанне: «Православнії християне, обіцяв-єм вам шати дня нинішнего давати. Чиню мої обітницї досить, даю кождому з вас шату весельнуоу, без котрої жаєн не может вніти до неба на веселіє вічне, которое споминаєт євангеліст Матфей, мовячи: «Уподобися царство небєсноє человіку-царю, іже сотвори брак сину своему», і проч. По тім, в наррації, цноти називай шатою весельною, бо тую шату цноти кто маєт, может вніти до неба і там з Христом навіки веселитися. І проч.

Відай тоє, же ведлуг розмаїтого сенсу многії і рознії речі єдним ся іменем називають. Яко в першом казанню моем на в'їханіє господне цоркою сіонською і синагога жидовська і церков християнська і душа побожная й Пречистая Діва називаєтася. І в першом казанню на Воскрєсєніє Христово Ієрусалимом називаєтася місто столицное в землі жидовської і душа побожная і церков воюючая на землі і церков триумфуючая в небі. І ти ж чини так. Єдно ім'я ведлуг сенсу роз-

маїтого розмаїтим речам (если можная) прикладай і давай. То можеш лятво казанне своє розширити.

Відай теж і тоє, же една реч многими і розними іменами називається. Яко в первом казанню моем на обрізаніє господне син божій називається: «Аз есм іже есм, господь Саваоф, Восток, Альфа і Омега, Ісус, Христос». І в другом казанню на обрізаніє господне збавленіє наше називається животом вічним, славою, покоєм, веселлєм, царством, короною, пінязем, вечерею. Так і ти шукай розних імен, которіі одной речі служать. То лятво розшириш своє казанне.

Может кто спитати, где маємо взяти матерію, з которой би-сьмо казанне могли учинити. Одказую. Треба читати Біблію, животи святих, треба читати учителей церковних – Василия Великаго, Григорія Богослова, Іоанна Златоустаго, Афанасія, Феодорита, Іоанна Дамаскіна, Єфрема і інших учителей церковних, которіі Письмо Святоє в Біблії товкуют; треба читати гісторіі і кройніки о розмаїтих панствах і сторонах, що ся в них діяло і тепер що ся дієт; треба читати книги о звірох, птахах, гадах, рибах, деревах, зілах, камінях і розмаїтих водах, которіі в морю, в ріках, в студнях і на інших місцях знайдуются, і уважати їх натуру, власності і skutки, і тоє собі нотувати, і ашлікувати до своєї речі, которую повідати хочеш. До того читай казання розмаїтих казнодійов теперешнього віку і їх наслідуй. Если тії книги і казання будеш читати, знайдеш в них достатечную матерію, з которой можеш зложити казанне на хвалу божію, на отпор геретиком, на збудуванне вірним і на спасеніє душі своєї.

За слушную реч судив-ем написати способ зложення казання на погребі. Бо всі люде на світі умирають, і часто їм погреб одправуют, зачім, гди умрет вірний і побожний чоловік, слушная погреб його казаннем приоздобити, хвалити його побожное житіє і вилічати цноти, жеби, тоє чуючи, іншіі люде жили побожне, в цнотах ся кохали і през свої цноти могли неба достигити.

Наука, альбо способ зложеня казання на погребі

Если схочеш на погребі казанне повідати, положи тема з Письма Святого; по тім ведлуг теми учиниш казанне. В ексордіум мов о смерті, же її нікто не может ся ухронити; альбо мов о короткості житія людського і о прожной хлюбі чоловічої; альбо мов о зрадї, одміні і нестатечності світа, за котрим ся люде уганяють і йому служать. В наррації вихваляй умерлого чоловіка, вилічаючи його цноти і добрії учинки: же заховав віру православную до конца живота своего, же бив милосердний на людей убогих, спомагав їх ялмужною святою, же накладав на церкви, на

монастирі, на шпиталі, приимував в дом свой гостей, приходнев, пелпримов, викупував і визволяв невольников з неволі, же бив покорним, набожним, часто очищав сумленне своє сповіддю святою і приимував пренайсвятїйший сакрамент евхаристієй тіла і крове Христової, заховав пости, застановлявся за церков божію і за отчизну, великіі праці і труди для церкви божої і для отчизни подиймував; будеш вилічати вшелякіі цноти його, которіі он мів.

Тут же, в наррації (гди схочеш) можеш припомніти фамилію його, в которой он уродився, і можеш хвалити фамилію, альбо дом його, од старожитности, же то ест старожитный дом, іж кілька сот альбо тысячу альбо і больше літ на світі трваєт; можеш мовити, же в том дому били пред тим зацніі люде преложонїі, люб свїцькіі, люб духовніі, і тепер знайдуются; можеш мовити, же той дом сповиноватився з зацними і старожитными домами. Тут же мов, для чого в тім дому герб який, альбо гелъм вище гербу, альбо титул знайдуется.

В конклюдії учиниш од умерлого пожегнанне приятелем і всім людем, которіі на погребі будуть, і будеш од нього дякувати їм за тую останнюю послугу, і проситимеш од нього, жеби йому перебачили, если кого чим, яко чоловік, образив; будеш просити, жеби о душі його міли старанне, жеби оную молитвами, ялмужнами і безкровною офірою до неба запровадили.

Наприклад, над кимкольвек схочеш казанне міти, положи такое тема: «Вім, яко смерть мя істрет, дом бо всякому смертну земля». З тоєї теми учини такое ексордіум: «Слушне я учиню, гди смерть назову робаком тим, который подгриз тикву над пророком Іоною, бо і смерть подгризуєт живот всіх людей, которих едне в Євангелїі деревами назвав, мовячи до Христа: «Вижу чоловіки, яко дрєвеса ходяща». Робак, гди подгриз над Іоною тикву, великого його набавив фрасунку, так, же мовив Іона: «Уне мі умріти, негли жити». І смерть, гди подгризет живот якого чоловіка, набавляєт великим жалем і фрасунком родичов, братію й приятелей його. Спомніте собі Саула, кроля ізраїльського, і сина його Іонафана, о которих смерті гди почув Давид, аза ж не пошарпав шат на собі од жалю? Аза ж не плакав по них зо всім людом своїм? Аза ж і тих слов не мовив: «Плачте по Саулі, дщєрі Ізраїлеви, іже ви облечаше в червлєна»? Накормила і нас тепер смерть неужитая великим жалем, бо, як робак, подгризла живот пана ім'я рік. Для утолення те гди жалю нашого покажу на тім казанню цноти його, през котріі он достигив неба», і проч. В наррації вилічай його цноти і добрії учинки, в конклюдії пожегнанне учини од нього приятелем, священником і всім людем.

Можеш собі ексордіум до казання на пог-

реб взяти з мого казання второго на Успеніє Пресвятої Богородиці, з дванадцятої звізди, где написано: «Троякая ест смерть», і прочая.

Можеш на погребі чием-кольвек і тоє тема положити: «Преходит бо образ мира сего». З тої теми учини такоє ексордіум: «Пишуть натуралістове о хамелеонті, же ест одмінний, розніі на себе фарби берет. І світ может ся назвати хамелеонтом, бо ест одмінний і нестатечний часом; сприяет чоловікові, по тім його зражаєт. Для того мовить апостол Павел: «Преходит бо образ мира сего». Відав тоє добре пан ім'я рік, же світ ест хамелеонт. Для того хоронився світа, не дуфав йому, але в єдном Богу покладав надію свою і єдному служив Богу», і проч. В наррації покажи, як он служив Богу, які чинив учинки, і проч. В конклюдії учини од нього пожегнанне.

Єст такоє ексордіум, о світі нестатечном, в третім казанню моєм на погребі кожного христианина правовірного, которое починається: «Казав Бог єдного часу пророку Іеремії вніти в дом гончарський», і проч.

Єще на чийм-кольвек погребі положи такоє тема: «Теченіє скончах». З тоєї теми учини такоє ексордіум: «Не без таємниці апостол Павел житіє людське бігом називает, мовячи: «Теченіє скончах, біг скончив-єм»; Бо люди на світі нічого больш не чиняють, тільки бігуть до смерті, як до заміреного кресу, которого жаден чоловік не может перескочити, ведлуг псалмисти: «Преділ положи, єго же не прейдут». Єще і для того бігом житіє наше називається, бо прудко, як біг, одправується. І не повинен чоловік довгих літ собі обіцяти, але мається прудко смерті сподівати. Бо мовить Ісус Сірах: «Помяни, яко смерть не умедлит». Відав о тім пан ім'я рік, же прудко той біг, житіє наше дочасноє кончиться. Для того жив ведлуг приказання божого, жеби могл доступити в небі живота вічного, і проч. В наррації повідай, як он жив побожно, і проч. В конклюдії учиниш од нього пожегнанне.

Можеш собі ексордіум на погребі взяти з мого казання второго на обрізаніє: «Називається збавленіє наше животом вічним», і проч. І з казання первого на Покров Пресвятої Богородиці: «Вітром називається житіє наше», і проч.

Яко в неділю і в свято, так і на погребі, можеш людем показати якую реч новую. Наприклад, можеш показати зброю, панцир справедливості, тарчу віри, шишак збавленій і меч духовний, слово божіє, молитву, которою зброєю умерлий чоловік, іди жив на світі, боронився од неприятелей душних. Вилічаєт тую зброю апостол Павел, мовячи: «Оболкшєся в броня правди, воспрійміте щит віри, шлем спасенія і меч духовний, еже єсть глагол божій». Той концепт можеш взяти з гербу умерлого чоловіка, бо на гербі мечі і зброя биваєт».

Можеш показати на казанню дві брами, которії ся на світі знайдуєт – єдна широкая брама, которая до пекла провадит, а тая єст гріх, ведлуг слов Христових: «Пространная врата і широк путь воводяй в пагубу»; другая брама узкая, которая провадит до неба, а тая єст добріі учинки, ведлуг слов Христових: «Узкая врата і тісен путь воводяй в живот». Будеш мовити, же той чоловік, который умер, през узкую ішов браму, бо кохався в добрих учинках, которії учинки будеш вилічати, за чім, ідучи тоєю брамою узкою, доступив неба. І той концепт можеш з гербу чоловіка умерлого взяти, бо ся на гербі і брами знайдуєт. Подобний же концепт можеш взяти і з гельму, который над гербом биваєт.

Можеш учинити казанне із шляхетства альбо з прозвиська, як ся кто по шляхецьку зовет. Наприклад: Броницький – для того так називається, же боронив отчизну і церков божію од неприятелей; Любомирський для того так називається, же любив мир, покой і людей, незгодливих до миру, до покою приводив, слушаючи науки Христові: «Блажени миротворці».

Можеш учинити казанне з імені чоловіка умерлого. Наприклад, если його звано Стефан, будеш мовити, же «Стефан» значиться «корона», і покажеш людем корону, которую умерлий чоловік альбо з квітов альбо з дорогого каміння собі учинив. Дорогим зась камінням і квітами розмаїтими розмаїтіі цноти його будеш називати. Альбо если умерлого звано Дорофей, будеш мовити, же «Дорофей» викладається «дар божий», і обернешся до людей, мовячи: «Православніі христиане, і нашого Дорофея, которого видимо на марах, мусимо даром божим назвати. Міла то дар божий отчизна наша, міла дар божий церков святая кафолическая, міла дар божий зацная фамилия їх милостей панов ім'я рік. І ми всі мілисьмо дар божий. Бо чого церков, отчизна і дом панов ім'я рік і ми всі потребували од Бога, тоє нам бив дарував Бог – зацне уроженого пана Дорофея. Потребуєт церков і отчизна подпори – он бив подпорою, потребуєт дом панов ім'я рік оздобы і славы – он бив оздобою і славою, потребуємо ми всі в смутку утіхи, в небезпеченстві оборони, в утрапенню помочі – бив он помоч, оборона і потіха. Але тепер той дар божий, Дорофея, взяв од нас Бог до неба, ведлуг праведного Іова: «Господь даде, господь і взят».

Любо з гербу, любо з гельму, любо з імені, любо з шляхетства альбо прозвиська хочеш учинити казанне, шукай такої теми, в которой би могло ся припомніти ім'я, альбо шляхетство і прозвисько, альбо герб, альбо гельм.

Наприклад, іди Моїсеєм зовут умерлого чоловіка, можеш такоє тема положити: «Моїсей же взийде на гору божію». З тоєї теми учиниш ексордіум такоє: «Вступив негідсь Моїсей, геть».

ман ізраїльський, на гору Сінайську до Бога, котрий йому дав закон. І тепер зачне урожайний пан Моїсей ім'я рік вступив на гору небесную, которую споминаєт псалмиста, мовячи: «Господи, кто обитаєт в жилищі твоєм, ілі кто вселитєся в святую гору твою», и проч. По тім в наррації вилічай цноти, для которих взяв кого Бог на гору небесную. І можеш мовити: «На гору небесную человек вступуєт, ходяй без порока і діляй правду, глаголяй істинну в сердці своєм, іже не улети язиком своїм і не сотвори іскренему своєму зла и поношенія не пріят на ближняя своя, уничижен єсть пред ним лукавий, боящая же ся господа славить», и проч. По тім мов, же урожайний пан Моїсей ім'я рік мів тії всі цноти, ходив без порока, без змази і ділав правду, і проч. І для тих цнот своїх вступив на гору небесную. По тім в конклюдії мов: «Одходячи з світа на гору небесную, пан Моїсей ім'я рік жєгнаєт тебе, яснєпревелебний єпископе, альбо преосвященний митрополите, жєгнаєт вас, священники, законники, і просить вас о молитву, жєгнаєт вас, братія, сестри і всі пріятели», і проч.

Если умерлого чоловіка по-шляхецьку називають Орлом, положи тема: «Идіже тіло, тамо соберутся орли». По тім учиниш ексордіум: «Не треба нам смутитися і плакати, любо видимо на марах уроженого пана ім'я рік Орла. Бо душа його пошла до неба, жеби там з Христом жила. Так мовив Христос: «Идіже тіло, тамо соберутся орли», і проч. В наррації покажи крила, которими той Орел полетів до неба, а крилами цноти його називати будеш, і проч. В конклюдії учиниш од нього пожегнанне людем, і проч.

Если на гербі будет стріла, учини тема: «Положи мя, яко стрілу ізбранну, і в тулі своєм сокри мя».

Если на гєльмі будет вежа, учини тема: «Бисть упованіє моє, столп кріпості од лица вражія».

Уважай літа, в которих чоловік умерл. Если умерл в старості, положи тема: «Вінец хвален старості в путех же праведних обрїтаєтся». Если зась умерл в дитиннім віку, положи тема: «Аще не обратишєся, і будете, яко діти, не внійдете в царство небесное».

Тут з кождої теми можеш казанне учинити. Если схочеш мовити о стрілі, назови в ексордіум чоловіка стрілою, которую Бог з вшехмоцності своєї, як з луку, на світ випускаєт і до неба керуєт, бо кажет чоловікові заховати приказаннє свої, жеби могл чоловік неба доступити. Але часто тая стріла летить до пекла, гди чоловік зле живєт на світі. По тім мов: «Добре летіла стріла наша – зачне урожайний пан ім'я рік. Бо до неба тая стріла залетіла». В наррації покажи, як тая стріла летіла на світі, же трафіла до неба. Мов, же так летіла, як її Бог керував. Чинив тое урожайний пан ім'я рік, що кажет Бог чинити. Кажєт Бог, жеби-сьмо

до церкви ходили на набоженство, для слуханнєя слова божого, он тое чинил. Кажєт Бог, жеби-сьмо давали ялмужну убогим, жеби-сьмо сповїдалися і поживали часто тіло і кров Христову, і проч. І для того тая стріла залетіла до неба.

Если схочеш мовити о вежі, назовеш Бога вежею, ведлуг своєї теми, назовеш вежею і церков святую, яко написано в «Піснях пісней»: «Столп Давидов шия твоя, создан в Фалпіофі тысяца щитов висит на нем». В ексордіум мов: «Многії небезпечєства на світі знайдуютьєся, яко мовить апостол Павел: «Бїди в рїках, бїди от разбойник, бїди от сродник, бїди от язик, бїди в градїх, бїди в пустинї, бїди в морї, бїди в лжебратїї», і проч. По тім мов, же умерлий той чоловік, живучи на світі, перед тими небезпечєствами до вежі удавався і там боронився. В наррації зась тії вежі покажи – Бога і церков, і проч.

Если над старим будеш мовити, мов: «Щасливий єст зачне урожайний пан ім'я рік, бо учинив собі з цнот вінец, которий споминаєт Соломон, мовячи: «Вінец хвален старості». І пошов в том вінцю до неба, ведлуг того ж Соломона: «В путех же праведних обрїтаєтся». По тім в наррації мов, же той умерлий чоловік маєт в небї місце межи розними святыми, яко мовив Христос: «У отца моего многі обителї суть»; маєт місце межи покорними, бо он бив покорний; маєт місце межи милосердними, бо он бив милосердний на людей убогих, давав їм ялмужну; маєт місце межи терпеливими, бо і он бив терпеливий, терпеливе зносив вшелякїї клопоти, припадки, утрапенне; маєт місце межи послушниками, бо он заховав послушенство, бив послушний Богу, заховав приказаннє божїї, бив послушний старшим своїм, чинив тое, що йому старшії казали, і проч.

Если над дитяєм будеш мовити, мов: «Щасливїї тїї люде, котрїї в дитинном віку умирають, бо онї ідуть до неба на вічне мешканне. Для того мовив Христос: «Аще не обратитєся і будете, яко діти, не внійдете в царство небесное». По тім мов: «Щасливое і тое дитя ім'я рік, которое видимо на марах, бо оно пошло до неба на віки з Богом жити». В наррації зась показуй способи, котрими можемо і ми дїтьми зостати, жеби-сьмо доступили неба. Мов: «Православнїї христїане, будьмо покорними, бо діти покорні суть, не мають в собі пихи; будьмо щирими, бо діти суть щирими, не мають в собі зради; не будьмо гнївливими, бо діти не гнївливі суть, не довго з собою гнїваютьєся, зараз їднаютьєся», і проч. Если тїї цноти заховаємо, зостанемо дїтьми і доступимо неба».

Над священником положи тема: «Священники єго облєку в спасєніє».

Над воїном положи тема: «До смерті подвизайся по істиннї і господь Бог поборєт по тобі. До смерті воюй за правду, а пан Бог поможет тобі».

Над невістою положи тема: «Жєна разумна

блаженна єсть».

Над панною положи тема: «Улюби цардівлицю очима своїма і обріте милость пред ним».

По тім всюди ведлуг теми повідай казання. В наррації мов, же священник так жив, яко священникові належить; воїн тоє чинив, що його повинність; невіста жила так, яко богобойной невісті пристойть; панна чинила тоє, що здобить стан панієнський, і проч.

Читай в книгах і нотуй собі, як священник має жити, як воїн, як невіста, як панна; що повинні чинити і заховати; і на казанню своєм повідай, же оні тоє чинили і заховали.

Также кожного чоловіка уважай стан і кондицію, гонор, повинність і повідай на своєм казанню, же той чоловік чинив тоє все, що на його стан, на його кондицію, на його гонор приналежало, чинив тоє все, що його повинність била чинити.

Читай в казанню моєм первом на Богоявленіє: «П'ятий сакрамент єст священство», і проч.; может тобі придатися там матерія добрая, если схочеш казанне мати над священником.

Читай в казанню моєм втором на в'їханіє господне: «Могуть ся од Христа учинити рицери, гетьмани, полковники і всі люде воєнній», і проч.; можеш з того собі матерію взяти, если схочеш казанне міти над воїном.

Читай в першом казанню моєм на Успеніє Пресвятої Богородиці нитку вовняную, где написано о чистоті дівчеськой; можеш там взяти матерію до свого казання, которое хочеш над панною повідати.

Читай в першом казанню моєм на Покров Пресвятої Богородиці ексордіум: «Слушне архангел Гавриїл назвав Пречистую Діву благословенною mezi невістами», і проч.; можеш там взяти собі матерію до казання, которое схочеш мовити над невістою.

Можеш в казанню учинити концепт од часу, в которий умер чоловік. Наприклад, гди умер в понеделок, будеш мовити, же для того його Бог взяв в понеделок з світа, жеби його душу ангели до неба запровадили, бо понеделок єст день ангельський; если умрет на Вознесеніє Христова, мов, же для того його Бог в той день взяв з світа, жеби його душу сам Христос до неба запровадив, бо в той день Христос вступив з землі до неба і запровадив там з собою душі святих отцев, пророков і патріархов старозаконних, которих випровадив з пекла, гди встав з мертвих, ведлуг псалмисти, мовячого: «Возшел еси на висоту, пленил еси плен».

Можеш концепт взяти з місця, на котором що ся діяло. Наприклад, если умерлого чоловіка тіло погребли в церкві свят[их] апостол Петра і Павла, будеш мовити: «Щасливий єст той чоловік умерлий, же його тіло погребено в церкві свя-

тих верховних апостол Петра і Павла, бо апостол Павел душу його на митарствах од злих духов оборонить мечем, з которим його малюють, апостол зась Петр одомкнет йому двері до неба ключами, которії дав йому Христос, мовячи: «Дам ті ключа царствія небесного». Если би умерлого чоловіка тіло погребено в церкві Покров Пресвятої Богородиці названої, можеш мовити: «Пречистая Діво, в церкві покова твоего обрав собі місце ім'я рік – покрий же всі гріхи його, которії он як чоловік могл учинити, покрий омофором своїм, бо мовить псалмиста: «Блажени, ім же отпустишася беззаконія і ім же прикришася гріси»; покрий омофором своїм душу його, которая тепер знайдеться в дорозі, жеби її неприятелі душні на митарствах не гамовали і не задержували; покрий його омофором своїм і в день останній од страшнаго декрету, которий видасть Христос, син твой, на людей грішних, мовячи до них: «Ідіте от мене, проклятії, в огонь вічний».

Если хочеш латвій і рихлій казанне на погребі учинити, читай мої казання, которії можуть ся повідати на погребі якого-кольвек чоловіка, що тут прецепта чинити кажуть, там екземпля все тоє лятвій об'являють і об'ясняють.

Наука латвійшая, альбо способ зложеня казання на праздники господській і богородичній і на свята іншії

Читаючи казання на святого великомученика Георгія, ведлуг тих можеш собі іншії казання – на святого Димитрія, на святого Прокопія, на святого Євстафія і на день інших мучеников учинити і повідати, альбо ті ж самії казання, на день святого великомученика Георгія написанії, можеш, мало одмінивши, і в день іншого мученика якого повідати. Лятво тоє учиниш, обоє казання на святого Георгія написанії гди схоч в день іншого мученика повідати; нехай будет тая ж тема, тоє ж ексордіум, тая ж наррація, тая ж і конклюдія, тільки в тім нехай будет одміна, где я припоминаю святого великомученика Георгія, там ти припоминай святого Димитрія, альбо святого Прокопія, альбо святого Євстафія, альбо іншого мученика, которого вихваляеш.

Читаючи казання на день святого Николая, святителя Міррейського, можеш ведлуг тих іншії казання на день Василия Великого, Григорія Богослова, Іоанна Златоустаго і інших святителів учинити; альбо ті ж самії казання одмінивши можеш повідати; тема, ексордіум, наррація і конклюдія нехай тая ж єдна будет, тільки тую учини одміну, на которих місцях я припоминаю і вихваляю святого Николая, архієрея Міррейського, на тих місцях ти припоминай і вихваляй альбо Василия Великого, альбо Григорія Богослова, альбо Іоанна Златоустого, альбо іншого архі-

ерея, которого в той день празднують.

Читаючи казанне на святих верховних апостол Петра і Павла, можеш собі ведлуг тих іншій казання на святого апостола і євангеліста іоанна, альбо на святого апостола Андрея, альбо на день іншого апостола учинити.

Так же, читаючи казання на святого пророка Ілію, можеш собі ведлуг тих іншій казання на святого пророка Ісаію, на святого пророка Ієремію, альбо на день іншого пророка учинити.

Читаючи казання на святого Іоанна Крестителя, і на святого архістратига Михаїла, і на преподобного отця нашого Онофрія Великого, можеш собі ведлуг тих іншій казання на преподобного отця Саву, на преподобного Симеона Стовпника, на преподобного отця Іоанікія Великого і на день інших преподобних отець, законників і пустельників, і на день святого архангела Гавриїла, і на день іншого якого святого можеш собі казання учинити.

Єдно казанне, которое повідав-єсь в день апостола якого, альбо пророка, альбо іншого святого, если можеш і в день іншого апостола, альбо пророка, альбо якого святого повідати, повідай, але, если єдно тое казанне другому апостолові, альбо пророкові, альбо которому-кольвек святому не квадрует, не тягни його там силою, волиш другое казанне учинити, которое другому святому служить.

Іди з казання мойого озьмеш наррацію і з неї учиниш своє казанне люб на неділю, люб на свято, озьми і ексордіум, і конклюзію мою і приложи до свого казання, если ексордіум мое і конклюзія можуть ся твоєму казанню придати, а если до твого казання не квадрують, не тягни там силою, волиш ексордіум своє і конклюзію свою до свого казання придати.

Казання на праздники господськїї і богородичнї можеш, одмінивши, повідати в день святого якого. Наприклад, в казанню моем втором на стрітеніє господне знайдуться розмаїтїї каміння дорогїї, которими ся Христос називает. З тих каменій дорогих можеш ти святому Николаю корону архієрейську учинити. Тема нехай будет: «Положил еси на главї его вінец от камене честна». В наррації вилічай тїї дорогїї каменї – карбункул, яспис, шафір, хризолїт, берил, гагаток, аметист, шмарагд, топазіон, магнес; которїї каменї святий Николай в коронї своїй маєт. І кожного каменя натуру, власності і skutки аплікуй до святого Николая, так, яко я до Христа аплікував-єм.

І в першом казанню моем на Успеніє Пресвятої Богородиці знайдуться нитки, з которих собі Пречистая Дїва шату уткала. З тих ниток можеш ти учинити шату святому Онуфрію, которого нагого малюють. Тема положи такое: «Аще видиши нага, одій». В наррації вилічай тїї

нитки – лняную, вовняную, сдѣабную, золотую, з которих святий Онуфрій уткав собі шату. Кождої нитки власності і skutки аплікуй до святого Онуфрія, так, яко я аплікував-єм до Пресвятої Дїви Богородиці. Ексордіум зась і конклюзію якую хочеш приложи і до корони святого Николая, і до шати святого Онуфрія.

Казання так же на день святого якого написанїи можеш, одмінивши, в празник господськїї і богородичен повідати. Наприклад, в першом казанню моем на святого пророка Ілію наррація єст о тїм, же не могут люде до неба поднесені бити багатїї, обжирливїї, пишнїї і всі грїшнїї. Святий зась пророк Ілія до неба поднесений, бо ні багатствами, ні потравами і напоями, ні пихою, ні грїхами іншими не бив обтяжений, але бив легкїй. Тое казанне, одмінивши, можеш повідати на вознесеніє господне, где положи тема такое: «Господь же убо, по глаголанїи єго к ним, вознесєся на небо». В наррації мов, же не могут до неба поднесені бити багатїї, которїї багатствами обтяжені суть, а Христос вознеслєся, бо не бив багатствами обтяжений, поневаж мовив: «Лиси язвини імут і птица небеснїя гнїзда, син же чєловєчєскїй не імат где глави приклонити». Не могут поднесені бити до неба люде обжирливїї, которїї обтяжені суть многими потравами і напоями, а Христос лєтво до неба поднесений, бо мовить євангелїст Матфєй о Христї: «Постїся днїи чєтиридєсят і ноцєй чєтиридєсят, послїди возалка». Не могут до неба поднесені бити люде пишнїї, которїї обтяжені суть пихою, грїхом великим, Христос зась до неба поднесений, бо мовить: «Научитєся от мене, яко кроток єсьм і смирен серцем». Не могут до неба поднесені бити люде всі грїшнїї, которїї суть грїхами якими обтяжені, а Христос до неба вознеслєся, бо мовить о нем апостол Петр: «Не сотвори грїха ни обрїтєся лєсть в устїх єго». В другом зась казанню моем на святого пророка Ілію наррація показуєт, же святий Ілія єст мїстом моцним, стовпом желїзним і муром мїдїяним. Тое казання можеш на Покров Пресвятої Богородиці повідати. Тема положи такое: «Дах тя днесь і в град тверд, і в столп желїзний, і в стїни мїдїяни». В наррації повідай, же Пречистая Дїва єст мїстом моцним, єст стовпом желїзним, єст муром мїдїяним. Где я пророка Ілію, там ти припоминай Пресвятую Богородицю. Ексордіум зась якоє хочеш і конклюзію придай до свого казання і на Вознесеніє Христово і на Покров Пресвятої Богородиці.

Наука альбо способ латвїйшїй зложеня казання на недїлі

Казання, на праздники господськїї написанїї, можеш, одмінивши, повідати в неділю якую. Наприклад, казанне мое второе на обрїзаніє гос-

подне, одмінивши ексордіум і конклюдію, можеш повідати по Воскресенні Христовом в неделю собою, святих отець, где з євангелія возьми тема тоє: «Се же єсть живот вічний, да знають тебе єдиного істинного Бога, і єго же послал єси Ісус Христа». Наррацію мою всю на казанню своєм можеш повідати, которая починається: «Називається збавленіє наше животоєм вічним», і проч., кончиться в тих словах: «Для того Христос мовив: «Мнозі бо суть званні, мало же ізбранных». Так же казанне першое моє на стрітеніє господне, одмінивши, можеш повідати в неділю седмнадцяту по сошествію святого духа, где з Євангелія озьми тема тоє: «Вніде Ісус в страни Тирскія і Сідонскія». По тім в своєм казанню можеш всю мою повідати наррацію, которая починається од тих слов: «Перший раз приходить Христос до нас в пренайсвятійшом сакраменті євхаристіі», и проч., а кончиться в тих словах: «Ведлуг апостола Іакова, мовячого: «Приближишєся Богу, і приближитесь вам». Ексордіум зась якоє хоч і конклюдію придай до свойого казання.

Можеш казання, на празники богородичні написанії, одмінивши, повідати в неділю якую. Наприклад, першое моє казання на Рождество Пресвятої Богородиці можеш повідати в неділю тридцять вторую по сошествію святого духа, где положи тема такоє з Євангелія: «Закхєє, потщався, сніди днесь, бо в дому твоєм подобаєт мї бити». Тут в пропозиції обіцуй показати дом, в котором Христос мешкаєт, по тім в наррації побожного чоловіка назови домоєм, которий збудував собі для мешкання Мудрость Божая (Христос), ведлуг Соломона, мовячого: «Премудрость созда себї храм і утверди столп седм». В тім же дому, в чоловіку побожном, вилічай всі стовпи – соляний, оболочний, огнистый, димовий, желізний, срібрний, небесний; которіи в том дому, в чоловіку побожном, найдуться, аплікуй тії стовпи до побожного чоловіка так, яко я до Пресвятої Діви апліковав-єм. Ексордіум зась і конклюдію волі своєї придай своєму казанню. Так же на Введеніє Пресвятої Богородиці казанне моє першое можеш повідати в неділю чтинадцяту по сошествію святого духа, где озьми з Євангелія тема тоє: «Уподобися царствіє небесное чоловіку царю, іже сотвори брак сину своєму». В ексордіум мов: «Цар, Бог отець, учинив брак, веселіє, Христові, синові своєму, з церквою святою, бо то Христова єст облюбениця, а Христос її облюбенець, так мовив Іоанн Креститель до Христа: «Імій невісту жених єсть». Маєт Христос веселіє із душею побожною, бо і то його єст облюбениця, которую споминаєт Христос в «Піснях Пісней», мовячи: «Вся єси добра (пієнкая) ближняя моя, і порока (змази) нїсть в тебї». В пропозиції обіцуй показати, як может душа пієнкою бити, жеби зостала облюбеницею Христовою. В наррації повідай:

«Єсли чоловік хочєт, жеби душа його зостала пієнкою і облюбеницею Христовою, нехай душу свою цнотами приоздобить, нехай вшелякого грїха і учинков і слов і помислов злих хронитьсє, нехай повстєгаєтсє од покармов і напоїв розкошних і постить, яко чинили Даниїл, Ананія, Азарія і Місаїл, нехай молитьсє Богу, яко Юдиф чинила. Кто будєт тоє чинити, душа, його зостанєт пієнкою і зостанєт облюбеницею Христовою». Яко я тую наррацію аплікував-єм до Пречистої Діви, так ти до побожної души аплікуй. В конклюдіі мов, же Христос всіх людей взиваєт на тоє веселіє, которое маєт на землі з облюбеницею своєю, з церквою святою і з каждою душею побожною, і в небї на віки будєт мїти, але не хотєть люде іти на тоє веселіє, бо мовить євангелїст Матфей: «Посла раби своя призвати званнїя на брак, і не хотєху прїйти». Далїй мовить: «Они же небрегше отидоша ов убо на село свое, ов же на куплю свою, прочїи же, ємше раби єго, досадиша їм і убиша їх». Для того не много людей будєт на небї заживати з Христом веселїя вічного, больше їх будєт в пеклі на віки плакати, ведлуг слов Христових: «Мнозі бо суть званнї, мало же ізбранных», і проч.

Єсли казанне на празник господський альбо богородичин написаное хочєш повідати в якую неделю, конформуй-сє там Євангелію, читаному на літургії святої, пильнуй, жеби-сє на казанню своєм припомнїв тоє люб в ексордіум, люб в наррації, люб в конклюдіі, що сє в Євангелїї найдует. А єсли казанне, на празник господський і богородичин написаное недєлі не квадрует, учини собі іншое казанне на неделю, ведлуг способу, написаного тут в «Ключі Разумїнїя».

Вїдай тоє, же казанне, на дєнь мученика якого, альбо святителя, альбо апостола, альбо пророка, альбо іншого святого написаное, можєш, одмінивши, повідати в неделю якую. Наприклад, першое казанне моє на святого великомученика Георгія можєш повідати в неделю тринадцяту по сошествію святого духа, где озьми з Євангелія тема такоє: «Ємше дїлателе раби єго, свого убо биша, ового же убиша, свого же каменїєм побиша». В наррації повідай причини, для которих злії люде добрих ненавидєть, для тих же причин слуг божих, апостолов, пророков і інших святих, і самого Христа, сина божого, ненавидїли і забили. Ексордіум, єсли хоч, моє і конклюдію мою, а єсли хоч, своє ексордіум учини і конклюдію свою придай свойому казанню.

Другое моє казанне, так же на святого великомученика Георгія написаное, можєш, одмінивши, повідати в неделю двадцять єсьмую по сошествію святого духа, где з Євангелія положи тема тоє: «Мнозі бо суть званнї, мало же ізбранных». В наррації повідай знаки, з которих зрозумїти можемо, же не много людей будєт в небї,

більше буде в пеклі. Ексордіум моє і конклюдзію можеш, одмінивши, до свого казання приложити, а если хоч, і ексордіум своє і конклюдзію свою приложи к своєму казанню, тільки юж Георгія святого минай, а що в Євангелії недільном написано, тоє повідай.

Казанне второе моє, на святого Николая написано, можеш, одмінивши, повідати в неділю тридцятую по сошествіи святого духа, где положи з Євангелія тема такє: «Вся, елика імаши, продажд і раздай нищим і іміти імаши сокровище на небеси». В наррації повідай способи розніі, которими люде неба доступують – гвалтом небо поривають, купують, випрошують і знаходять. О святом Николаю нічого юж не мов, тільки євангелію недільному ся конформуй. Ексордіум якє хочеш і конклюдзію учини в своем казанню.

Казанне так же второе моє, на святого Іоанна Крестителя написано, можеш повідати в неділю четвертую по сошествіи святого духа, где з Євангелія озми тема тоє: «Мнозі от восток і запад прійдут і возлягут с Авраамом, Ісааком, Іаковом в царствіи небесном». В пропозиції обіцуй показати, як Бог людей святих в небі на кролєвство будет коронувати. На которую коронацію запрошай слухачов. В наррації повідай, же, як на кролєвство земное чоловіка якого коронують, так і на кролєвство небесное всіх святих людей будет Бог коронувати. Припоминай там шату, ланцух, корену, сцєптрум, яблуко, маєстат. О святом зась Іоанні Крестителі юж там нічого не мов, тільки гляди євангелія недільного. Ексордіум, если хоч, моє і конклюдзію мою, мало одмінивши, аплікуй до свого казання, а если хоч, ексордіум своє і конклюдзію свою учини, ведлуг науки, написаної в «Ключі Разумінія».

Відай і тоє, же часть казання может цілим казаннем бити, і з цілого казання можеш часть в другом казанню учинити. Наприклад, в казанню моем первом, на святого пророка Ілію написано, для чого не можуть багатіи неба доступити. З тоєї часті можеш цілоє казанне учинити в неділю дванадцятую по сошествіи святого духа, где з Євангелія положи тема тоє: «Удобіє єсть велбуду сквозі ігьяно ухо пройти, неже лі богату в царствіє божіє внійти». В наррації повідай причини, для которих багатіи не можуть внійти до неба. Першая причина, же Бога запоминають; другая, же псують ся, удають ся на розпусти; третя, же злим способом багатства набивають; четвертая, же зле заживають багатства своего. Ексордіум і конклюдзію ведлуг волі своєї учини, тільки, жеби ся з темою згажали.

В тім же казанню моем первом на святого пророка Ілію написано: «Для чого Бог на світі людей злих держить і не тратить їх...». З тоєї часті можеш цілоє казанне учинити в неділю двадцять п'ятую по сошествіи святого духа, где з Євангелія

озми тема такє: «Человік нікий схождаше от Іерусалима в Іеріхон, і в разбойники впаде». В наррації вилічай причини, для которих Бог людей злих на світі ховає і не тратить їх. Першая причина – чекає їх покаяння. Другая – жеби-сьмо ся учили од Бога терпливості. Третя – жеби їх на оном світі в пеклі затратив на віки. Четвертая – жеби през злих людей очистив людей добрих од гріхов. П'ятая – жеби добріи люде большую надію міли о своїм збавенню, Шестая – жеби-сьмо за так великую терпливость і добротливость Бога хвалили. Ексордіум, якє хочеш, і конклюдзію приложи до свого казання, тільки гляди, жеби згажали ся з темою і євангелію недільному конформовали ся. О святом Іліі юж нічого не споминай, тільки повідай, що євангеліє недільное повідає.

В казанню моем на Введеніє Пресвятої Богородиці написано, же Пречистая Діва кохалася в пості належитом. З тоєї часті цілоє казанне можеш учинити в неділю сиропустную, по сошествіи святого духа тридцять шостую, где з Євангелія такє положи тема: «Єгда же поститесь, не будите яко лицеміри сітующе, помрачают бо лица своя, яко да явятся человеком постящеся».

В наррації мов: «Если хочемо, жеби пост наш бив важний, постімо добровольне, не з гнівом, але з любовію, не для людей, але для Бога, не для грошей, але для ласки божої, не чреву, але душі своїй вигажаючи, і по тім того не доідаючи і не допиваючи, чого-сьмо не доіли і не допили». Ексордіум і конклюдзію ведлуг волі своєї приложи до свого казання, тільки юж о Пресвятої Богородиці нічого не мовити, але євангелію недільному треба конформувати.

В тім же казанню написано, же Пречистая Діва молилася добре. З тоєї часті можеш цілоє казанне учинити, на неділю тридцять п'ятую по сошествіи святого духа, о митарі і фарисеї, где з Євангелія положи тема такє: «Человіка два внійдоста в церков помолитися, єден фарисей, а другій митар». В наррації повідай: «Если добре хочемо Богу молитися, не зле молімо ся, всю мисль до Бога обернувши, одпускаючи людем урази свої, з вірою такою, же дасть нам Бог, чого потребуємо, з покорою, не з гордостю, по фарисейську, з милосердієм слушаючи просьби людської, приказання божії заховуючи, о слухную реч просячи, вшелякого гріха вистерігаючи ся». Ексордіум і конклюдзію ведлуг волі своєї придай к тому казанню.

Можеш з єдного казання часом ексордіум альбо конклюдзію взяти і учинити з нього наррацію в другом казанню. Наприклад, в першом казанню моем на стрітеніє господне ексордіум починаєть ся: «Мовив Христос: «Не требуют здравни врача, но болящії», і проч. Там знайдують ся розмаїтії хороби, которії Христос улічав. З того

ексординум можеш учинити наратію в казанню, которе схочеш повідати в неделю 2-гу по сошествіи святаго духа, где з Євангелія положи тема такое: «Проходжаше всю Галілею Ісус уча на сонмищах їх і проповідая євангеліє царствія, і ісціля всяк недуг і всяку язю в людях». В наратіі вилічай розмаїтїі хороби, которїі Христос тепер улічаєт в людех. Називай пишних людей опухлими; лінивих – паралітиками; лакомих – скорченими; заздросливих – на фебру хоруючими; нечистих вшетечников – трудоватими; немилосердних – руку сухую маючими; злий розум і волю злую маючих – хромими на обі дві ноги; глухими – неслухаючих слова божого; сліпими – несправедливих; німими назови тих, которїі не сповідаються гріхов своїх. Ексординум і конклюдію ведлуг волі своєї придай до тої наратіі.

Так же і конклюдію з казанія 2-го мойого на святаго Іоанна Крестителя можеш взяти і з неї наратію учинити в казанню, которе схочеш повідати в неделю 4-ю по сошествіи святаго духа, где положи тема такое: «Синове же царствія ізгнани будут в тму кромішнюю». В наратіі повідай, же для тих причин стручаєт Бог людей од царствія небесного, для которих стручаєт і од царства земного. Навходоносора струтив за гордость з царства земного, Саула за непослушенство, Валтазара за п'янство, Ровоама за окрутенство, інших стручаєт Бог з царства за несправедливість, інших стручаєт за розпутное і вшетечное житіє. Так і од царства небесного одтручаєт Бог людей за гордость, за непослушенство, за п'янство, за окрутенство, за несправедливість і за розпутное і вшетечное житіє. Ексординум і конклюдію ведлуг волі своєї придай до тої наратіі.

Жеби-сь лятвіи і рихліи могл учинити казанне на неделю якую-кольвек, читай мої казанія, которїі в неделі нікаторїі написав-єм. Що тут знайдується в прецептах, то єст в науці, тоє все там в екземплях, то єст в прикладах, ясній показано єст і протолковано.

Спитаєт кто, як может з малої часті великое казанне учинити. Одказую. Треба тую часть казанія ампліфікувати, розширяти. Треба придавати до неї приклади, подобенства, сентенції, фігури, доводи розніі з Письма Святого, з учитель церковних. То малая часть великим казаннем зостанет.

Гди повідаєш казанне, гляди того, жеби-сь людей не привів мовою своєю до десперації, до розпачі. Можеш їх на казанню своєм засмутити і устрашити, мовячи, же такїі, которїі злоє чиняють, неба не доступяють. Але по тім потїш їх, учини їм надію збавенія, если ся покають і перестануть злоє чинити. Читай моє второе казанне на святаго великомученика Георгія. Там наратію моя может кого засмутити і устрашити, бо в наратіі розніі суть знаки, же немного людей будет в небі,

больше будет в пеклі. Але конклюдію людей потїшаєт і збавення їм надію чинить, бо в конклюдіі написано, же много єст на світі жидов, турков, татаров, аріянов, несторіянов, адамітов, монотелітов і інших поганов, геретиков і людей невірних; тими Бог пекло наповнить. А ми, православніі християне, міймо всі такую надію, же будемо збавлені і доступимо неба, бо віримо в правдивого Бога; тільки єще при вірі міймо добріі учинки, а если в гріхах яких знайдуємся, сповідаємся їх і покуту за них чинїмо, то доступимо всі збавлення вічного, і прочан.

Читай єще первое казанне моє на святаго пророка Ілію. Тоє багатих людей может засмутити і устрашити, бо там написано, же багатїі не могут внійти до неба, для того, же Бога запоминають, же псуються, розпустними стаються, же злим способом набивають багатства, же зле багатства заживають. По тім тоє казанія людей багатих потїшаєт і о збавенню їм вонтпиту не кажет, бо там далій написано, же многїі люде багатїі били на світі. Константніі, великий цесар грецький, Володимер, монарха руський, Іоанн Милостивий, патріярха александрійський, єднак ся в небі знайдуєт, бо оні в багатствах своїх Бога не запоминали, не псувалися, добрим способом багатства набивали і добре багатства своего заживали, і прочая.

Старайся і ти, жеби-сь, засмутивши і устрашивши людей мовою своєю, по тім їх потїшив збавенієм, которого, покаявшись, могут доступити; старайся, жеби-сь їх не привів до одчаянія, до розпачі, бо то грїх єст великий против духа святаго. До того з розпачі Саул мечем пробився, Іюда обвісився; і тепер многїі задають самі смерть собі. За чім, жеби-сь ти не бив того грїха чужого учасником, не приводи нікого до одчаянія.

Конець чинячи тоєї моєї праці, даю тобі такую раду. Читай книги і, що хорошеє вчитает, нотуй собі і до своего казанія аплікуй, до того уважай.

Кто? Що чинил? На яком місці? З ким? Для чого? Яким способом? Котрого часу?

Єсли книги будеш читати, і часто казанія повідати, до того если тїі циркумстанцію, околїчности будеш уважати і концепти з них чинити, латво в неділю, і в свято, і на погребі, і на інших оказіях казанія учиниш. Бо тут з каждого слова можеш собі широкою матерію до казанія взяти, з каждого слова можеш много концептов учинити, наприклад.

Кто?

Христос Кроль над кролми, Пан над пани, Бог і Створитель всего світа, о котром написано: Цар царем і Господь Господем.

Що чинил?

Терпіл муки і смерть подняв от человека, которого сам учинил руками своїми з болота, так

мовит праведний Іоан. Бреніє мя создал еси, в землю же паки обращаєш мя.

На яком місці?

В Єрусалимі столечном місті жидовском, которому великіє показовал добродійства, і в котором великіє чинил чуда, бо мовит сам Христос: Іерусалим, Іерусалим ізбивий пророками і каменієм погибая послання к тобі, коль крати восхотіх обрати чада твоя, якоже собираєт Кокош птенца своя под крилі і невихотісте, пророковал о том Давид, же міл Христос в Іерусалимі муки і смерть подняти, бо написал: «Бог же Цар наш прежде вік соділа спасеніє посреди земля», для того мовит, посреди земля, бо Іерусалим єст посреди світа.

З ким?

Терпіла з Христом і Пречистая Діва Матка его, бо она великій боль в сердцу своем міла і на поли умирала, поглядаючи на муки і на смерть Христову. Пророковал о тим Семеон, мовячи до Пречистой Діви: «Тобі же само душу продет оружіє», оружієм називається боль великій, которий міл сердце Пречистой Діви под час муки і смерті Христовой проразити.

Для чого?

Терпіл Христос для збавення нашего, жебисмо ми вічних мук не терпіли, умер на кресті, жебисмо ми вічною смертю в пеклі не умيرали, вишлял кров свою пренайсвятішю, жеби омил

гріхи наші, так мовит святий Іоан Богослов в апокаліпси: «Омил нас от гріхов наших кровію своєю».

Яким способом?

Окрутне Христа жиди мучили, бо голову терновим вінцем покололи, руки і ноги гвоздми пробрили, бок копією отворили, все тіло розками і битами зранили і рани на рани ему придавали, та мовит Христос устами Давидовими: «К болезни язв моїх приложиша, приложи беззаконіє к беззаконію їх».

Котрого часу?

О шестой годині Христос на кресті прибитий, ведлуг евангелісти Луки: «Бим же яко час шестий». Бо о шестой годині Адам в раї согрішил, гди простер руку до дерева заказаного і урвавши овоц з'їл, зачим і Христос, новий Адам, о шестой годині руки свої простер на дереві крестном, жеби мукою своєю гріх старого Адама загладил, гди всі о Христі виполнилися пророцтва і фігури. На той час Христос терпіл муки і смерть поднял за нас, бо мовил на кресті умираючи: «Совершилася».

Сія книга безначалному, безконечному, непостижимому і всемогучому Богу втричі єдиному і Преблагословенной Діви Марії Богородиці і всім святим, в честь і во славу во віки віком, буди, буди.